

JINOYAT TUSHUNCHASI VA TURLARI

Mutalibova Oydinoy Farhodbek qizi

Andijon yuridik Texnikumi o'quvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jinoyat tushunchasining nazariy-huquqiy mohiyati, uning asosiy belgilari hamda jinoyat tarkibining elementlari tahlil qilinadi. Shuningdek, jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi, obyektiga, ayb shakliga va sodir etish usuliga ko'ra tasnifi yoritilgan. Tadqiqot davomida jinoyat tushunchasini to'g'ri anglash jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish, adolatli jazo tayinlash va jinoyatchilikning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berildi. Maqola huquqshunos talabalar, tadqiqotchilar hamda amaliyotchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: jinoyat, jinoyat tarkibi, ijtimoiy xavflilik, ayblilik, jinoyat tasnifi, jinoyat huquqi.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi huquqiy tartibotning mustahkamligiga bevosita bog'liqdir. Har qanday davlatda qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish jinoyatchilikka qarshi samarali kurashishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, jinoyat tushunchasini chuqur anglash va uning turlarini to'g'ri tasniflash huquqshunoslik fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Jinoyat — bu shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga zarar yetkazuvchi ijtimoiy xavfli qilmish bo'lib, u jinoyat qonunchiligi bilan taqiqlangan va jazoga loyiq deb topilgan. Jinoyat tushunchasini to'g'ri anglash jinoyat huquqining asosiy vazifalaridan biri bo'lib, u jinoyatchilikning oldini olish, adolatni ta'minlash va huquqiy tartibni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jinoyat tushunchasining huquqiy mohiyati

Jinoyat tushunchasi jinoyat huquqining markaziy kategoriyasi hisoblanadi. Huquqiy nuqtai nazardan jinoyat quyidagi asosiy belgilar bilan tavsiflanadi:

1. Ijtimoiy xavflilik

Jinoyatning eng muhim belgisi — uning ijtimoiy xavfli ekanligidir. Ijtimoiy xavflilik deganda qilmishning jamiyatga, shaxsga yoki davlat manfaatlariga zarar yetkazishi yoki shunday zarar yetkazish xavfini tug'dirishi tushuniladi.

Masalan:

- o'g'rilik — mulkiy munosabatlarga zarar yetkazadi;
- firibgarlik — iqtisodiy ishonchni buzadi;
- qasddan badanga og'ir shikast yetkazish — inson sog'lig'iga tahdid soladi.

Ijtimoiy xavflilik darajasi jinoyatning og'irligini belgilashda muhim mezon hisoblanadi.

2. Huquqqa xiloflik

Jinoyat faqat jinoyat qonunida taqiqlangan qilmish bo'lishi mumkin. Agar qilmish qonunda jinoyat sifatida ko'rsatilmagan bo'lsa, u qanchalik zararli bo'lmasin, jinoyat deb topilmaydi. Bu tamoyil “qonunsiz jinoyat va jazo bo'lmaydi” prinsipida o'z ifodasini topgan.

3. Ayblilik

Jinoyat sodir etgan shaxsning qilmishga nisbatan aybi bo'lishi shart. Ayb — bu shaxsning o'z harakatiga ongli va irodaviy munosabatidir.

Ayblilik ikki shaklda namoyon bo'ladi:

- qasd (to'g'ri yoki bilvosita);
- ehtiyotsizlik (beparvolik yoki o'ziga ishonish).

Agar shaxs aybsiz holda zarar yetkazgan bo'lsa (masalan, tasodifan), bu jinoyat hisoblanmaydi.

4. Jazoga loyiq bo'lish

Jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan jinoyat qonunida nazarda tutilgan jazo chorasi qo'llanishi mumkin bo'lishi kerak. Jazoga loyiq bo'lish jinoyatning majburiy belgilaridan biridir.

Jinoyat tarkibi tushunchasi

Jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun uning tarkibini aniqlash zarur. Jinoyat tarkibi — bu jinoyatni tavsiflovchi majburiy elementlar yig'indisidir.

Jinoyat tarkibi quyidagi to'rt elementdan iborat:

1. Jinoyat obyekti

Bu jinoyat bilan zarar yetkaziladigan ijtimoiy munosabatlardir (mulk, inson hayoti va sog'ligi, jamoat xavfsizligi va boshqalar).

2. Jinoyatning obyektiv tomoni

Jinoyatning tashqi ko'rinishi bo'lib, qilmish, oqibat, sababiy bog'lanish hamda zarur hollarda sodir etish usuli, joyi va vaqtini o'z ichiga oladi.

3. Jinoyat subyekti

Jinoyat sodir etgan jismoniy, aqli raso va qonunda belgilangan yoshga yetgan shaxs jinoyat subyekti hisoblanadi.

4. Jinoyatning subyektiv tomoni

Bu shaxsning qilmishga bo'lgan ruhiy munosabati bo'lib, ayb shakli, motiv va maqsadni o'z ichiga oladi.

Jinoyatlarning tasnifi (turlari)

Jinoyatlar turli mezonlarga ko'ra tasniflanadi.

1. Ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra

- ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar
- uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar
- og'ir jinoyatlar
- o'ta og'ir jinoyatlar

2. Jinoyat obyektiga ko'ra

- shaxsga qarshi jinoyatlar
- mulkka qarshi jinoyatlar
- iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlar
- jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar
- davlat hokimiyatiga qarshi jinoyatlar

3. Ayb shakliga ko'ra

1. qasddan sodir etilgan jinoyatlar
2. ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan jinoyatlar

4. Qilmish shakliga ko'ra

- harakat orqali sodir etiladigan jinoyatlar
- harakatsizlik orqali sodir etiladigan jinoyatlar
- Jinoyatlarning oldini olishning ahamiyati

Jinoyatchilikka qarshi kurash faqat jazolash bilan cheklanib qolmasligi lozim.

Profilaktika choralarini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Bunda:

- huquqiy tarbiya;
- aholining huquqiy ongi;
- yoshlar bilan ishlash;
- ijtimoiy muammolarni kamaytirish;
- muqarrar jazo tamoyili
- katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Jinoyat tushunchasi jinoyat huquqining eng muhim institutlaridan biri bo'lib, u ijtimoiy xavfli, huquqqa xilof, aybli va jazoga loyiq qilmishni anglatadi. Jinoyatlarni to'g'ri tasniflash va ularning tarkibini aniqlash huquqni qo'llash amaliyotida muhim o'rin tutadi. Jinoyatchilikning oldini olish esa jamiyat barqarorligi va qonun ustuvorligini ta'minlashning muhim shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2023.
2. Jinoyat huquqi (Umumiy qism): Darslik / Mualliflar jamoasi. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
3. Rustamboyev M.X. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. — Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2021.
4. Odilqoriyev X.T., Tulyaganov A.T. Davlat va huquq nazariyasi. — Toshkent: Adolat, 2020.
5. Kriminal huquq asoslari: O'quv qo'llanma. — Toshkent: TDYU, 2021.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
7. Yuridik ensiklopediya. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.